

DE GREES O PER FORÇA?¹*Claude Lévi-Strauss*

Quan Polidectes, rei de Sérifos, volgué desempallegar-se de Perseu, que havia recollit amb la seva mare Dànae, l'envià a conquerir el cap de la Gòrgona. Perseu es posà en marxa i anà a raure primer entre les Grees, germanes de les Gòrgones, guardianes del seu país. Aquestes dones cegues, velles de cabells blancs des del naixement, posseïen un sol ull i una sola dent que es deixaven per torns. Perseu els hi prengué en passar i només consentí a tornar-los-hi a canvi d'informacions sobre el camí que portava a les Nimfes, detentores dels objectes màgics necessaris per a l'èxit de la seva missió. O bé, aprofitant que les Grees, mancades del seu ull, no el podien veure, passà de llarg sense aturar-se. O bé encara, segons una versió que situa les Grees a la porta de les Gòrgones, llençà l'ull en el llac Tritonis, situat a Líbia, ja que aquesta regió de l'Àfrica era el sojorn de les Gòrgones i de les Grees.

No havia parat atenció a aquest episodi de la llegenda de Perseu abans, fins que arran d'una altra recerca em caigué a les mans. Però ofereix una analogia sorprenent amb un episodi de mites americans provinents de la Colúmbia britànica, analitzat i discutit llargament en la secció de *l'Homme Nu* (1971) titulat "els dos cecs". En recordaré el més essencial.

Arribat al món celeste (obligat i forçat o voluntàriament, segons els mites on figura l'episodi), l'heroi trobà dues velles cegues assegudes a banda i banda d'una llar de foc. Una donava a la seva companya fusta podrida (o bé roca podrida) picada al morter que era el seu únic aliment. L'heroi s'emparà del recipient. Les velles s'acusaren mútuament i la discussió s'anà accelerant fins que els fou revelada la presència d'un home per la

1 Traduït per Montserrat Ventura de Claude Lévi-Strauss « De Grées ou de force? » *L'Homme*, 163, 2002, pp. 7 à 18. El títol original en francès "De Grées ou de force ? » és un joc de paraules amb el doble significat que també té en català : « De gré ou de force ? » equival a l'expressió « De grat o per força ? » (N.T.).

mala olor de les seves parts sexuals². L'heroi prometé de donar-los la vista si li indiquen el camí que conduïa a personatges compassius, o bé si elles mateixes l'ajudaven d'una altra manera, especialment pel do d'objectes màgics. Pensem per descomptat en les Nimfes visitades per Perseu gràcies a les indicacions de les Grees, i que li deixaran el casc que fa tornar invisible, l'alforja i les sandàlies alades.

Abans de portar més lluny la comparació, convé de descartar diverses semblances entre els dos relats, massa vagues o massa banals per a ser tingudes en compte en l'article.

L'episodi de les velles cegues figura a Amèrica en diversos grups de mites. Tenen per tema principal una visita al cel que es presenta sota dos aspectes. Ara l'Astut que, sense l'ajut d'una dona, s'ha fabricat un fill, l'ha criat i casat, cobdícia les seves nores. Es desfà del seu fill enviant-lo al cel per mitjans màgics (com Perseu, allunyat pel seu pare adoptiu enamorat de la seva mare Dànae); Adés un heroi de naixement miraculós decideix pujar al cel per casar-se amb la filla del sol o d'un altre poder celeste que, com la Gòrgona, són éssers malèfics als quals li caldrà vèncer.

Sempre en l'eix vertical, però entre la terra i l'aigua, un altre heroi descendeix al món submarí per a deslliurar la seva dona que les Orques, també éssers malèfics, han raptat. En aquest mite, les velles cegues vigilen la porta de les Orques, com les Grees la de les Gòrgones segons una versió que remunta potser a una obra perduda d'Èsquil, les *Fòrcides*.

Els herois americans i Perseu tenen un altre tret en comú: el seu naixement fou sobrenatural. Els primers, exiliats al cel, tornaran a la terra en un cofre, a l'extrem d'una corda manipulada per personatges compassius (en general, aranyes). Perseu, encara un nadó, serà desterrat, però per aigua, en un cofre i tornat a terra per un personatge compassiu, també familiaritzat amb les cordes i els fils: un pescador. D'altra banda el seu nom, Dictis, té el sentit de xarxa.

Aquestes semblances són curioses però llunyanes. Tenen a veure amb temes que pertanyen al fons comú de la mitologia universal. Mesclats i remesclats, la casualitat pot ser suficient per explicar la seva trobada. Per prudència, ens abstindrem de tenir-los en compte.

En canvi, hi ha diversos punts que demanen una reflexió. D'entrada el nombre. Les Grees són dues en l'obra d'Hesíode i en la d'Ovidi; tres (com a substitutes de

2 Hom diu també que l'heroi havia posat el seu penis en la mà de la vella enloc de l'aliment que esperava. En una versió de la llegenda grega, Perseu amenaça les Grees amb la seva espasa, sembla que també gratuïtament, ja que, en haver-se emparat del seu ull, ja estan a la seva mercè (Palæphate, "De fabulosis narrationibus liber I", in *Julii Hygini Fabularum liber...*, Basiliae, Ion. Hervagium, 1535:§ 32).

les Gòrgones potser) en l'obra de Palefat, Ferècides, Èsquil, Apol·lodor, Higini. Les velles cegues americanes són gairebé sempre dues, poques vegades quatre o en nombre imprecís. Cal de tota manera assenyalar que a Grècia, com a Amèrica, aquestes dones estan de fet repartides en dos camps: un ocupat per aquella que, en el moment considerat, deté sola l'ull o l'aliment; l'altre per aquella o aquelles que n'estan temporalment privades. Tal i com bé diu Jane Harrison de les Gòrgones, no són tres sinó una més dues³. Preval la idea de la dualitat.

La llegenda grega i els mites americans posen les velles cegues en estat de dependència mútua. Les Grees es passen el seu únic ull d'una a l'altra. Excepte algun incident en el procés, cadascuna hi veu quan li toca. En els mites americans, la preparació i el servei de l'aliment es fan alternativament, cosa que seria incomprendible – essent les dues dones totalment cegues, iguals en incapacitat – si no es tractés d'un artifici destinat a demostrar que depenen una de l'altra. Normalment silencioses, es comuniquen per contacte i viuen en un equilibri fràgil que exposa a la incomprensió i pot engendrar retrets recíprocs.

Els mites de Coeur d'Alène donen un gir imaginat a aquesta barreja de dependència i d'antagonisme latent. Les velles cegues, que són aquí filadores, es barallen per una tija de cànem que creix horitzontalment sota terra, fins als seus llocs respectius. Les uneix i les oposa, ja que cadascuna en reivindica la propietat.

Per a descriure l'aparença física de les Grees, Èsquil utilitza un terme que continua preocupant els exegetes. Són, diu, *kuknómorphoi*, en forma de cigne⁴. Se m'acusarà potser de forçar la nota si invoco en suport d'Èsquil el testimoni de mites americans. En totes les versions recollides, les velles cegues són ocells: perdius, galls fers, o, entre els pobles costers més interessats pels ocells aquàtics, ànecs o oques. A la qüestió plantejada des de l'antiguitat de saber com unes dones velles poden tenir forma de cignes, els mites americans tenen a punt una resposta. En el món celeste al qual pertanyen quan l'heroi les hi troba, elles tenien forma de dona i natura d'ocell⁵. Enviades a la terra a conseqüència d'aquesta trobada, perdran la forma humana i, de manera definitiva, tindran la forma i la natura d'ocell amb què avui són conegudes.

3 Jane Harrison, *Prolegomena to the Study of Greek Religion*, New York, Meridian Books, 1955:187.

4 Eschyle, *Prométhée enchaîné*, in *Tragédies*. Texte établi et traduit par P. Maznon. Paris, Les Belles Lettres, 1984:795.

5 Per exemple, els mites kwakiutl descriuen dones-oques cegues que arranquen a les palpentres les arrels de què es nodreixen. Boas tradueix el nom indígena d'aquestes arrels per *clover*, però dóna com a nom científic *Argentina occidentalis* Rydb., altrament dit *Potentilla anserina* Howell, en francès *Anserine* (del llatí *anser*, oca) i, en llenguatge popular, *Herbe aux oies*, (*potentil·la anserina* o *potentil·la* de les oques en català, N.T.) perquè, segons es creia, la planta creix sobretot en els terrenys freqüentats per les oques o perquè els agrada molt a les oques.

Hesíode descriu les Grees com a velles cegues de cabells blancs, però tot i això les anomena *kallipareous*, de galtes boniques – locució utilitzada per Homer per a designar les dones joves i boniques – i a més, vestides elegantment⁶. Vista des d'una perspectiva americana, aquesta contradicció no hauria de sorprendre. A la riba de l'ocèa Pacífic, límit occidental de l'episodi de les velles cegues, els Nootka (avui Nuu-Chah-Nulth) transformen aquestes en filles-cargols encisadores, també cegues, a les quals l'heroi es dóna a conèixer prenent-los el seu aliment. Les guareix de la seva ceguesa fregant-los els ulls amb el seu penis, amb la qual cosa elles li indiquen el camí a seguir i li donen objectes màgics. Es tracta clarament del mateix mite; simplement l'edat i l'aparença física de les dones estan invertides.

En la regió d'Amèrica del Nord considerada aquí, coexisteixen dues sèries de mites que es fan eco mútuament. Aquella de la qual he extret l'episodi de les velles cegues relata que l'heroi, tornat a davallar del cel amb el seu ajut directe o indirecte, volgué venjar-se del seu pare, que l'hi havia enviat. Intentà fer-lo morir negat. El pare, endut pel corrent, arribà a un altre món on les dones sobrenaturals mantenien presoners els salmons, aleshores desconeguts pels indis. Trencà les rescloses i alliberà els peixos. Més tard, en el decurs d'altres aventures, féu aparèixer – de vegades en petrificar humans – formacions rocoses en els cursos d'aigua.

L'altra sèrie explica que el demiürg Lluna encara al bressol fou encantat per dones joves mancades d'infant. Anys més tard, Gaig-Blau, personatge ambigu de la mitologia salish, partí a la seva recerca. Per arribar fins a ell, hagué de franquejar la muralla enorme tallada horitzontalment en dos, les meitats de la qual s'entretopaven ràpidament. Tornat amb els seus per Gaig-Blau, el demiürg, entre d'altres meravelles, creà o estengué els peixos i modelà el llit dels rius i rierols.

Una sèrie comença doncs sobre un eix vertical, entre el baix i l'alt; l'altra es desenvolupa enterament sobre un eix horitzontal, entre el prop i el lluny. Fora d'aquesta transformació, les dues sèries són homòlogues i tenen la mateixa funció etiològica: donar compte de l'origen dels peixos i dels accidents de la xarxa hidrogràfica.

En una sèrie velles cegues, en l'altra simplègades, ocupen el mateix lloc i juguen un rol idèntic. Encara millor: les velles cegues apareixen com un model reduït de les simplègades. Per a col·laborar, cal que es toquin. Els constrenyiments de la vida amb una altra, units als relacionats amb la seva invalidesa, fan que alternativament, s'acostin i s'apartin. Agressives per natura o bé provocades per l'heroi, faltará poc perquè topin. Actiuament o passivament, representen a les portes de l'altre món, un obstacle que l'heroi haurà de franquejar per a entrar-hi.

6 Hesíode, *Tbégonie*. Texte établi et traduit par P. Mazon. París, Les Belles Lettres, 1947:270-273.

Una versió de la mateixa procedència reforça aquesta interpretació. Un indi que, amb els seus companys, havia emprès de córrer món, aconseguí franquejar, batent-ne una contra l'altra a la velocitat del llamp, les portes de l'estança on les dues velles cegues guardaven carn de balena en quantitat. Transferides del món celeste al món llunyà, les velles cegues (que pertanyen al món celeste en una sèrie) fusionen amb les simplègades (que pertanyen al món llunyà en l'altra). Es comprova així la unitat dels dos motius.

Ja he dit que tots aquests mites tenen, com a una de les seves funcions, la d'explicar arran de quines circumstàncies esdevingueren accessibles als indis alguns recursos alimentaris d'origen marítim o fluvial i de importància vital. Però avui no tots en gaudeixen en la mateixa mesura i cal també explicar aquesta desigualtat. En una sèrie l'Astut pare de l'heroi; el Demiürg en l'altra, crearen els accidents de la xarxa hidrogràfica. Unes roques formaran saltants d'aigua, encongiran el llit, dividiran el corrent, tot permetent, dificultant o impedit la remuntada dels salmons. A partir del motiu de les simplègades, roques mòbils, o del seu model reduït, els mites passen a una teoria de les roques fixes i als problemes que plantegen per a la pesca i la navegació⁷.

Tornem a les Grees, tan semblants a les velles cegues americanes i que, com elles, controlen el camí que haurà de seguir l'heroi. Defensades segons Ovidi per una barrera rocosa; podem, en el context grec, veure-hi també les simplègades en forma de model reduït?

És cert que les roques poblen d'un extrem a l'altre la llegenda de Perseu. El cap de la Gòrgona, que petrifica tots aquells que la miren, hi té el rol principal. I des que se n'ha emparat, en Perseu petrifica a tort i a dret, per dir-ho d'alguna manera. Transforma en muntanya a Atlas, que li ha rebutjat la hospitalitat. Durant el seu banquet de noces amb Andròmeda, interromput per l'entrada d'un oncle, pretendent exclòs, al capdavant de nombrosos soldats, petrifica dos-cents homes i el seu cap. De retorn a les ciutats on es desenvolupà la seva joventut, petrifica el seu oncle-avi, després el seu pare adoptiu amb els seus seguidors. Escampa doncs de roques tots els llocs que travessa. Però cap no s'assembla a les simplègades.

Aquestes semblen en canvi a l'abast. Com sabem, ocupen un lloc central en la història dels Argonautes. Serà, com prediu l'endeví cec Fineu, el perill més gran que afrontaran a l'entrada del Pont Euxí abans de poder-lo travessar fins a Còliquida. Però, afegeix, primer s'hauran d'assegurar que un ocell serà capaç de passar entre les roques.

7 Claude Lévi-Strauss, *L'Homme Nu*, Paris, Plon, 1971:352-359, 385-389, 397-400.

Un colom per a Apol·loni de Rodes, un berrat pescaire⁸ per al pseudo-Orfeu superen la prova, però hi deixen l'extrem de la seva cua com ho fa, a Amèrica i en la mateixa circumstància, Gaig-Blau, un altre ocell. La nau Argo també pateix danys al darrere, com el caiaç d'un heroi inuit en passar entre els icebergs en moviment⁹.

En les *Argonàutiques*, les simplègades tenen tanta importància que les proves imposades després a Jàson només en són imitacions. Dos toros homicides separats es tornen dòcils aparellats. La segona prova ofereix una imatge simètrica i invertida de les simplègades. En un cas, uns humans penetren entre dues roques que s'acosten per a matar-los. En l'altre, una roca penetra entre uns humans, que separa perquè es matin: Jàson llança una pedra enorme enmig dels seus enemics, allunya de sí la guerra i la fa esclatar en les files dels altres. Aquests germans que la terra havia infantat es maten mútuament¹⁰.

N'hi haurà prou amb lleugers retocs aportats per Valerius Flaccus per tancar el cercle i portar la transformació a l'estat precedent. Enlloc d'una enorme roca, Jàson llença el seu casc enmig dels seus enemics els quals, tot creient que maten el portador (a la manera de les simplègades), s'exterminen recíprocament¹¹

Alguns mites americans procedents de l'àrea algonquina verifiquen la transformació de manera encara més completa ja que remunten més ençà de les simplègades i prenen les velles cegues com a punt de partida. Aquestes dones tenen el cos ericà de ganivets i de punxes. També simplègades, s'agafen als dos costats d'una porta a l'aguait de les víctimes que voldrien penetrar. Per error, es llencen una contra l'altra i sucumbeixen juntes de l'assalt.

Així doncs, a Grècia com a Amèrica, dues sèries mítiques situen a un costat dues velles cegues i un conjunt de roques mortes i de l'altre unes simplègades i un conjunt de roques vives (a més de les Roques Ciànees, Caribdis i Escil·la, a les quals Apol·loni afegeix, per donar bona mesura, les Pedres Planctes, nom de les simplègades

8 L'autor ofereix només el nom popular *beron*; podria tractar-se també d'altres ocells, com l'agró roig (N.T).

9 Henry Rink, *Tales and Traditions of the Eskimo*, Edinburgh-London, W.Blackwood and Sons, 1875:159.

VII:139-141. Fixem-nos que la doble torsió característica de les transformacions mítiques, sobre la qual he insistit sovint, pren aquí la forma de pas de la veu activa a la veu pronominal. No és el lloc de cercar si el fenomen pot ser generalitzat.

11 Valerius Flaccus, *Les Argonautiques*, Paris, Didot ("Collection des Auteurs latins"), 1857:VII, 605-614.

en Homer). Espero haver demostrat que a Amèrica, les dues sèries estan en relació de transformació. Podem intentar la mateixa demostració per a Grècia? Cal plantejar una qüestió preliminar: tenim dret, amb finalitats comparatives, de posar en el mateix nivell la llegenda de Jàson i la de Perseu, fins i tot si, donant un crèdit immerescut a les genealogies mítiques, prenem en consideració la distància entre les èpoques en les quals se suposa que s'han desenvolupat?

Certament, tenen arrels molt antigues. Homer està familiaritzat amb Perseu “gloriós entre tots els herois”¹², amb Jàson i la seva nau Argo, salvada per Hera al seu pas per Pedres Planktes¹³. Tots dos tenen el seu lloc en Hesíode i en Píndar¹⁴. Però no podem pretendre remuntar fins a mites perduts per sempre (raó per la qual he evitat el mot i anomenat llegendes les històries de Perseu i de Jàson tot i que el terme és poc satisfactori). Percebem un eco d'aquests mites a través dels textos dels historiadors, literats o poetes que només els coneixen a partir d'altres tradicions també perdudes.

Tot el que cal retenir és que els autors dels textos relatius a Perseu coneixen els relatius a Jàson i a l'inrevés, ja sigui perquè ells mateixos han escrit sobre ambdós, ja sigui perquè en escriure sobre l'un senten la necessitat de referir-se a l'altre. A les *Argonàutiques*, Apol·loni es refereix diverses vegades a la llegenda de Perseu¹⁵. Entre les dues llegendes, Diodor estableix un lligam encara més directe: “Jàson, sabent que Perseu havia adquirit una reputació immortal per les seves proeses extraordinàries, pretengué competir. Comunicà la seva voluntat al rei Pelias, el qual aprofità l'ocasió per deslliurar-se'n.”¹⁶

No postulem una connexió original entre els mites que, directament o indirectament, forniren una matèria primera als autors dels quals ens n'han quedat els escrits; però admetem que en concebre les seves versions de les històries, aquests autors han introduït, conscientment o inconscient, relacions de correlació i d'oposició entre elles. Tot i no procedir de manera sistemàtica, quan era possible han repartit els materials de què disposaven per posar, diguem-ne, les dues històries en ressonància.

12 Homère, *L'Illiade*. Texte établi et traduit par P. Mazon, Paris, Les Belles Lettres, 1946:XIV, 320.

13 Homère, *L'Odyssée*. Texte établi et traduit par V. Bérard, Paris, Les Belles Lettres, 1947:XII, 69-73.

14 Hésiode, *Théogonie*, *op.cit.*: 280, 992 *sq.*; Pindare, *Pythiques*, in *The Odes*. With an Introduction and an English Translation by Sir John Sandys. Cambridge, MA, Harvard University Press, 1957:IV, XII.

15 Apollonius de Rhodes, *The Argonautica*. With an English translation by R.C. Seaton. Cambridge, MA, Harvard University Press, 1961:IV, 1091, 1513-1518.

16 Diodore de Sicile, *Histoire universelle*. Traduite en français par M. l'abbé Terrasson, Amsterdam, Changuion, 1780 : IV, xi.

A Amèrica, la relació de transformació entre les simplègades i les velles cegues està en funció d'una altra entre eix horitzontal i eix vertical. Per tal que el conjunt grec tingui la mateixa estructura, caldria que una transposició comparable aparegués entre la llegenda de Perseu i la llegenda de Jàson.

Hom estaria temptat de trobar-la només en l'eix horitzontal. Car Perseu i Jàson es desplacen en direccions oposades: un cap a l'oest a través de Líbia i fins el mont Atlas; l'altre cap a l'est, a través del mar Negre fins a Còliquida.

Però les coses no són tan senzilles. De fet, els Argonautes fan tres viatges i només el primer, que s'acaba amb la conquesta del Toisó d'or, inverteix el de Perseu pel que fa a la direcció. En el decurs d'un segon viatge, els Argonautes remunten el Po, el Roine, fins i tot el Rin, i tornen per mar fins a l'illa de Corcir on, ben acollits pels habitants, les seves aventures podrien acabar-se per segona vegada. Però tot just llevada l'àncora de retorn a Grècia, una tempesta els arrossega fins a Líbia, que hauran de travessar en part per terra, portant a la seva nau, abans de reprendre el mar i retrobar la seva pàtria. Aquest viatge, relatat amb tot luxe de detalls per Apol·loni de Rodes, ja era conegut per Hesíode i Píndar. Herodot, per la seva banda, evoca un viatge anterior de Jàson a Líbia¹⁷. L'expedició de Líbia pertany doncs a la llegenda dels Argonautes. Però en concepte de què i de quina forma?

Quan hom llegeix Apol·loni té la impressió que l'autor ha unit amb dificultat aquest darrer viatge amb el primer com si, per introduir-lo, calgués trencar la contínuïtat del relat. En el moment en què els Argonautes es poden creure definitivament deslliurats dels kholka i naveguen cap a Grècia, el poeta canvia bruscament de to i interroga els déus. Com és que la nau Argo es trobarà a l'altre extrem del Mediterrani? Quin destí força els Argonautes a recórrer llocs tan allunyats?¹⁸

Tanmateix Apol·lodor, que escriu aproximadament tres segles després d'Apol·loni i coneix les fonts, ignora el viatge a Líbia; i dóna a entendre que només ha retingut una versió d'una història que en comportava diverses que el seu predecessor hauria entrelligat acuradament.

Ara bé: mentre que el primer viatge de Jàson inverteix el de Perseu, el viatge a Líbia el repeteix: es desenvolupa en el mateix sentit i passa pels mateixos llocs. Quan entrem en detalls, les relacions entre els dos viatges de Jàson i el de Perseu esdevenen encara més complexes. Tots tres es reflecteixen, i cadascun emet als altres una mateixa imatge o la seva inversió.

17 Hérodote, *Histoires*. Texte établi et traduit par P.-E. Legrand, Paris, Les Belles Lettres, 1945, IV:179.

18 Apollonius de Rhodes, *The Argonautica*, op.cit., IV:552-556.

Si en una versió que segons Higini es remunta a Èsquil, Perseu llença l'ull de les Grees al llac Tritó, és sens dubte perquè hom ha desitjat que un element de la llegenda de Jàson figurés en la de Perseu, encara que fos per anticipació (si no, el gest de Perseu semblaria immotivat, ja que en totes les altres versions torna l'ull)¹⁹.

Els viatges a Líbia de Perseu i de Jàson s'acaben amb les Hespèrides, guardianes de les pomes d'or. Versions antigues les fan guardianes no de les pomes sinó de les ovelles d'or que Heracles, company de Jàson, també roba. Un eco d'aquesta tradició subsisteix en Diodor: "Altres pretenen [...] que les pomes d'or serien ovelles anomenades Daurades per la seva bellesa, o d'un color determinat tirant a or."²⁰ Tot i racionalitzades així, aquestes ovelles robades a l'extrem oest responen al Toisó d'or robat a l'extrem est, tot creant un efecte de simetria entre els viatges de Jàson en una direcció i l'altra.

Els Argonautes arriben quan expira el dragó, guardià de les pomes (fent parella amb el que guardava el Toisó), pels cops infligits per Heracles. La llegenda de Perseu prefigura aquest episodi. Atlas ha rebut malament aquest fill de Perseu perquè el prenien per l'altre el qual, segons un oracle, li encantaria les pomes. Perseu, descontent, canvia l'Atlas a la muntanya. En la llegenda de Jàson, són les Hespèrides, filles d'Atlas però acollidores a diferència del seu pare, que es transformen a si mateixes en herba jove, després en arbrissons verdejants: pollancre, om i salze – paisatge somrient que contrasta amb la muntanya inhòspita, coberta de boscos i rocams, en què Atlas fou metamorfozat.

En definitiva, els dos viatges dels Argonautes apareixen com a variants un de l'altre. El primer inverteix la història de Perseu sota la triple relació est/oest. Simplègades/Grees, roques vives/roques mortes. El segon manté amb el primer, i amb la història de Perseu, relacions que oscil·len entre les correspondències i les oposicions.

Si acceptem de fer una lectura global dels tres relats distribuint-los a la manera dels pentagrames en una partitura d'orquestra, estarem potser més disposats a admetre que, com les velles cegues dels mites americans, les Grees corresponen en un dels relats a les Simplègades en un altre i que les Grees i les Simplègades es fonen en un sol motiu,

19 L'episodi del llac Tritó, al qual Apol·loni i Herodot donen molta importància, mereixeria un examen acurat. Aquest llac pantanós impedeix la navegació si no s'hi descobreix un canal. Un mite americà de la mateixa procedència que els de les velles cegues tracta el motiu però en forma de pantà, que impedeix la navegació de les simplègades perquè puja i baixa sens fi, diríem, en clau d'aigua. Perquè les piragües puguin travessar-lo i arribar a aigües obertes, caldrà que uns herois transformadors l'estabilitzin i després tracin (o revelin, a la manera del déu Tritó de Líbia) un canal navegable al mig (Lévi-Strauss, *L'Homme nu*, *op.cit.*:388).

20 Diodore de Sicile, *Histoire universelle*, *op.cit.*, IV:VI. Els mots grecs per « poma » i « ramat d'ovelles » són homòfons.

pres aquí en sentit propi i allà en sentit figurat²¹. Però, per molt aclaridora que sigui, aquesta simplificació de la matèria mítica deixa subsistir un problema major. Com aquest motiu unificat pogué aparèixer, mantenir-se intacte i ocupar la mateixa funció semàntica a través dels mil·lennis i en regions allunyades?

Això no és tot. Les llegendes gregues i els mites americans considerats aquí pertanyen al mateix gènere, el de la geografia novel·lada, del qual les diverses argonàutiques cregueren trobar-ne el model en l'*Odisea* (però Homer també s'inspirà en versions més antigues). Per la seva banda, els mites americans de les velles cegues o les simplègades expliquen amb les intervencions d'un demiürg o d'un decebedor perquè els salmons no remunten tots els rius o només remunten fins a indrets tallats per saltants infranquejables; perquè, per consegüent, alguns pobles pesquen en el seu propi territori mentre que d'altres ho han de fer fora o bé comprar el peix; perquè, finalment, alguns pobles viuen exclusivament de la caça, perquè la seva situació geogràfica els priva de salmons. La gent, els llocs, els cursos d'aigua són anomenats, es poden reconèixer. Com les argonàutiques, aquests mites de vegades tenen un aire de guies de viatge que descriuen els llocs i en representen els esdeveniments fabulosos.

Però hi ha una diferència. En la mitologia grega, les Grees són un hàpax. Apareixen només una vegada en la llegenda de Perseu i no les veiem enlloc més. En canvi, les velles cegues figuren a Amèrica en desenes de versions concentrades a la Colúmbia britànica i, sota formes més o menys alterades, seguim les seves petjades a l'altre costat de les Rocoses, en pobles de llengua i de cultura algonquina o fins i tot siouan.

Sigui com sigui, les Grees i les velles cegues americanes s'assemblen tant en diversos nivells i fins i tot en els detalls, ofereixen tals analogies de contingut i de forma que la seva recurrència planteja un problema. Per a intentar resoldre'l caldria, d'entrada, com sempre, interrogar la història. Sobre les relacions precolombines entre l'antic i el Nou Món, malauradament té poc a dir-nos. El descobriment recent de l'home de Kennewick, que el seu tipus físic difereix netament dels Amerindis del nord i del Sud, ha revifat velles especulacions sobre el poblament d'Amèrica. Podria no limitar-se a la penetració d'emigrants per onades successives a través de l'estret de Bering o al llarg de les costes. Franz Boas remarcava fa més d'un segle que un mite relatiu a un ham perdut existia d'una banda al Japó, a Indonèsia i a Micronèsia i d'altra banda en una regió ben circumscrita de l'Amèrica del Nord a l'oest de les Rocoses. Aquesta distribució l'havia convençut que el mite en qüestió s'havia difós des de l'extrem orient d'Àsia o l'Ocea-

21 Goso a penes suggerir que en proposar les Grees com a filles de Phorkys i de la seva germana Kètò, dues divinitats del mar, els mites podrien reconèixer implícitament l'afinitat marina de les Grees amb les Simplègades. Però el lligam dels altres fills de Phorkys i de Hètò amb el mar també s'hauria d'explicar.

nia²². El mite de les velles cegues està concentrat en la mateixa regió d' Amèrica, però existeix molt més lluny del Canadà fins a Grècia i no en conec formes intermèdies.

Si hom en descobrís a l' Àsia o bé a Oceania, acceptaríem fàcilment que podien haver servit d'enllaç. La història de Mides figura en textos antics mongols, tibetans, coreans. Jo mateix he sentit cantar en una illa de l'arxipèlag de les Ryû-Kyû una llegenda relatada per Herodot²³. En canvi, les Grees i les velles cegues son un dels sols casos coneguts de semblança directa entre Amèrica i Grècia. A propòsit de les figuracions mítiques i rituals en honor entre els Indis de la Colúmbia britànica, Georges Dumézil evocà Géryon, monstre tricèfal de la mitologia grega, però enfonsat en un context indoeuropeu que inclou una part d' Àsia²⁴. En l'antiguitat grega i a Amèrica, creences idèntiques associen alguns gèneres de la família de les umbel·líferes i els bessons²⁵. He demostrat en una altra banda que dos mites, un de grec, l'altre sud-americà, relatius a les mateixes constel·lacions, estan entre ells en una relació de simetria inversa en què l'astronomia correspon perfectament en funció del canvi d'hemisferi²⁶.

Quina conclusió en podem extreure? Cap, fora, en el cas considerat aquí, que per rere les llegendes èpiques, la recerca arriba a discernir petjades de mites dels quals aquestes llegendes en fan un ús sense gaire relació amb allò que podríem imaginar del seu contingut primitiu. Quant a la resta, ens limitarem a constatar que la mitologia comparada no ha cessat de plantejar enigmes. El motiu on es fonen les Grees i les velles cegues americanes té un contingut tan ric, les seves ocurrències reduïdes a dos són tan rares que no podem acontentar-nos invocant la difusió o la invenció independent. Per a què aquestes explicacions siguin admissibles caldria, per a cada cas, produït fets que les sostinguin. En l'estat actual dels coneixements, res no pot ajudar a comprendre que, aparegut en un racó de món fa diversos mil·lennis, el descobrim intacte a milers de quilòmetres avui. En aquesta conjuntura particular, que té valor d'exemple, l'anàlisi

22 Franz Boas, *Indianische Sagen von der Nord-Pacifischen Küste Amerikas*, Berlin. Asher & Co., 1895 :352.

23 Claude Lévi-Strauss, "Hérodote en mer de Chine" in *Poikilia. Études offertes à Jean-Pierre Vernant*. Paris, École des haute études en sciences sociales, 1987 :31-32.

24 Georges Dumézil, *Heur et malheur du guerrier*, Paris, PUF, 1969:136-138 (repris de Horace et les Curiaces, 1942).

25 C. Lévi-Strauss, *Histoire de Lynx*, Paris, Plon, 1991:317-318.

26 C. Lévi-Strauss, *Le Cru et le cuit*, Paris, Plon, 1964 :243-245 ; *Du miel aux cendres*, paris, Plon, 1966 :363. Aquest enllaç amb el codi astronòmic m'ofereix l'oportunitat de subratllar que si, per relacionar les velles cegues i les simplègades, he pres sobretot com a pauta de lectura un codi que podríem anomenar petrogràfic (roques mortes i roques vives), res no exclou el recurs eventual a d'altres codis. Hom ha desacreditat, no sense certa raó, teories que veien en les Grees, les Nimfes, les Gòrgones, núvols ombrívols o clarianes personificades: codi meteorològic, doncs. De fet haig de senyalar que a Amèrica, dos personatges femenins que, sota diferents relacions, transformen les velles cegues, es transformen després de la seva mort sobre una foguera, un en núvol negre d'hivern, l'altre en núvol blanc d'estiu (C.Lévi-Strauss, *L'Homme nu*, op.cit.: 359, 367, 379, 428, 445-446).

estructural que fou el meu instrument de treball no ha tingut la funció de resoldre un problema – cosa que també sap fer – sinó de demostrar, tasca potser ingrata però no menys útil, que existeixen problemes allà on no els hi vèiem.